BESSENYEI FERENC

Valamikor az ötvenes-hatvanas években Bessenyei Ferenc több színésztársával bejáratos volt a kortárs drámairók „műhelyébe". Emlékezetes beszélgetéseket folytattatok olyan szellemóriásokkal mint Németh László, Illyés Gyula. Manapság találkozol drámaírókkal?

– Jó kérdés! Hü de jó kérdés! Hát hol vannak a drámaírók?! Hát nincsenek!

– Hogyan kellene ma működnie a színháznak?

– Már a kérdésbe is bele kell belondulni! A Nemzeti Színházhoz nemzet kell! Nemzeti múlt, nemzeti kultúra, a nemzeti hagyományok tiszteletben tartása. Ezt előbb tudomásul kellene venni, és aztán visszafelé kérdezni. A Nemzeti Színháznak úgy kellene működnie, mint egy olyan múzeumnak, ahol az emberi szellem legnagyobb alkotásai vannak jelen.

– Néhány kritikus szemrehányásosan felrója Bessenyei Ferencnek, hogy gyakorta kirándult az operett világába.

– De az is színház volt! Remekművekben játszottam. Ez persze egyben azt is jelentette, hogy „uram, Michelangelo székläbakat farag, de fizetnek érte!" De ezek a székläbak ma is kincseket érnek! Engem is megkértek, hogy vessek az előadásba holmi díszt. Véstem, mert fizettek érte, mert élni kellett!

– Több évtizedre visszatekintve: milyen ez a mesterség?

Hogy milyen most?! Olyan, hogy az emberek hűtlenek az értékeikhez. Az ember hűtlen lett a múltjához. A mi szakmánk önmagában, belülről nézve egyáltalán nem hűséges típus. Nekünk csak annyi marad meg a múltunkból, amennyit a közönség szeretetéből meg tudunk őrizni. Azt hiszem, ez így természetes. De mindig jönnek majd fiatalok, akik erről másképp vélekednek. Ennek ellenére szent meggyőződésem: amit a színházban erkölcsben, nevelésben, emberségben méltósággal nem lehetett csinálni, azt mi a XX. században meg csináltuk. Ami most jön, az a XXI. század.

– Két évtizede egyszer titkon arról beszéltél, hogy szeretnél egy olyan társulat közepén élni, ahol felnevelhetsz magad körül sok színészt...

– Igen... Igen, ezt szerettem volna. Bizonyos értelemben ez meg is történt, hiszen sok színész ott nevelődött körülöttem, akkor kezdtünk együtt játszani, amikor ők még gyerekek voltak... De a mi mesterségünkből alig lehet valamit átadni. Mindenki saját egyéniségével írja saját történelmét. Hogy ki mennyire írja be magát, azt a művészetben mindig az egyéniség ereje dönti el. Nálunk lehet tanulni és lehet hadmecolni! Lehet hivatkozni Sztanyiszlavszkijra és Hevesi Sándorra. Csak azt a pillanatot nem tudja megmagyarázni senki, hogy mitől jön létre ez az egész! Hogyan tudta megteremteni azt a pillanatot a színész, amitől aztán világos lett az egész előadás. Ezt a pillanatot sohasem lehet megmagyarázni. De csinálni kell, akkor is, ha nem jön az Isten.

– A színház jövőjét illetően optimista vagy?

– Hiszek a tehetségben és a szépség erejében. Mindig el szoktam mondani, hogy a régi athéniak szép tárgyakkal vették körül a vajudó asszonyt, hogy szép képzetekkel születhessen meg a gyermek. És ettől – vallják a bölcsek – gyönyörű lett az újszülött! Most is a vajudások korszakát éljük: ezért is fontos a szépség felmutatása! Nem letaglózni, hanem felemelni kell az embert! Ezért is örülök most, hogy ismét elővettük a Tragédiát. Ebben a hatalmas műben minden benne van a boldog színházról. És csak a boldog színház szolgálhatja az embert.

– Bessenyei Ferenctől furcsa megkérdezni: van még szerepálmod? Van még olyan szerep, amit szeretnél eljátszani?

– Mindent eljátszottam, mindent... Gondolkozzanak mások velem kapcsolatban... Igazából a Lear királyt is eljátszottam már, igaz, csak háromszor, Szegeden. De eljátszottam, megtanultam...

– Most elővehetnék újból?

Szó van róla... Lehet, hogy Gyulán elővesszük a nyáron, aztán itt folytatjuk a Nemzetiben. De korai erről beszélni, még csak 75 éves vagyok.

– Tíz évvel ezelőtt azt nyilatkoztad, hogy visszavonulsz.

Dehogy vonulok én vissza! Nem vonulok vissza sehová! Hová vonuljak?! Mit csináljak a színészet helyett?! Vagy kellek, vagy nem! Ha nem kellek, az az ő bajuk!

– Lesz születésnapi party, bankett, ünnepi köszöntő?

– Mit tudom én... Az ünnepek sohasem érdekeltek. Az én életművem már így is befejezett. Ha valaki akarja tudni, hogy milyen volt, akkor módjában áll utánanézni, mert maradandót alkottam. Amit egy ember, amit egy színész elvégezhetett, azt mind elvégeztem. Ha holnaptól egy sor nem jelenik meg rólam, én akkor is voltam... No, de még azért vagyok! És élek mindenkit!

Deák Attila

„A Tragédiában mindent eljátszottam..."

– Születésnapi beszélgetés –

ÖLTÖZŐBEN

Bessenyei Ferenc 75 éves. Isten éltesse, hogy még nagyon-nagyon sokáig közöttünk lehessen!

Alig lehet ezekhez a mondatokhoz valamit is hozzátenni, mert ha valaki gyűlöli a pátoszt, a felcicomázott hazug mondatokat, az éppen Bessenyei Ferenc. Az a Bessenyei Ferenc, akit – kedvenc szóhasználatával élve – ha Záhonytól Hegyeshalomig a legeldugottabb kocsmában is megjelenik, ismerősként ölelik magukhoz az emberek.

A magyar színház történetében páratlan pályát futott be: a régi Nemzeti Színházbeli hatalmasságok között is alig találni hozzá hasonlót. Kortársai egytől-egyig elismerik színészi nagyságát, és ritka kivételtől eltekintve még a kritikusok sem bántják. Többször akart már visszavonulni, de valójában nem tud, s ami ennél is örömtelibb: nem is akar! Egyszer, a hetvenedik születésnapja előestéjén azt mondta: „Hat-tornban is több erő lesz a csontjaimban, mint némely mai felkapott nyápicban!" Isten tartsa meg Bessenyei Ferencnek ezt az erejét! Isten éltesse sokáig!

A születésnap előtti hetekben délelőttönként Az ember tragédiáját próbálja Bessenyei Ferenc. Mint korábban annyiszor, most is az Úr-hangjaként szólal meg. De még az ötvenes években, a Blaha Lujza téri Nemzetiben Ádámot is eljátszotta...

– Azt szoktam mondani, hogy a Tragédiában Éva kivételével minden szerepet eljátszottam. Ádámot is rám osztották, de érdekes módon engem nem az ő megformálása izgatott. Meg tudod, egy kicsit szégyelltem is magam meztelenül, ez is oka volt, hogy később szívesen lemondtam a szerepről.

– Megszámlálhatatlan, hogy hány Tragédia előadásan játszottál, és mindegyik más-más felfogásban, más-más rendezői koncepció alapján született.

– Az ember tragédiája olyan alkotása az emberi szellemnek, mint a természetnek a Himalája. Ezt jól, vagy rosszul, de játszani kell! Ennél tökéletesebb, monumentálisabb összefoglaló műve nincs a magyar drámairodalomnak. Ismétlem: ezt jól, vagy rosszul, de játszani kell! És ha netán a szereplők csak felmondják saját elképzeléseiket - a mű már akkor is hat. Olyan mű, amely minden magyar színész ábécéje. Ha valaki véletlenül úgy kerül ki az akadémiáról, hogy nem ismeri minden mondatát, akkor azt többé nem szabad a színpad közelébe engedni!

– Pályádon volt még hasonlóan nagyszerű szerep, amit visszatérően megformáltál?

– A Galilein kívül a Bánk bán. Éppen most olvasom a Szín-Világban Igloi Pista tanulmányát a Bánk bánról. Erről máskor én is szívesen elmondanám a véleményemet. Most csak annyit röviden: Bánk színre lépésének első pillanatától egy csodálatos ívet kell felrajzolnia a színésznek. Csakhogy már az első jelenetekben is több dramaturgiai buktató teszi lehetetlenné Bánk jellemének töretlen fejlődését. Már Vörösmarty is megjegyezte: „Bánk jellemében nem látni azon szilárdságot, mely az általa elkövetett nagy felelősségű tetthez kívántatik." De vajon igaza van-e Vörösmartynak, amikor Bánk jellemében szilárdságot követel? Nem éppen az-e Bánk tragédiája, hogy e szilárdságra képtelen? „Bánk jellemében organikus zavarok vannak" – mondja Vörösmarty. Dramaturgiai változtatásokkal kell módot nyújtani arra, hogy a Katona által felrajzolt drámai jellemzés érvényülhessen. A fél életemet töltöttem el a Bánk bán elemzésével, mert örök elégedetlenség volt bennem. A titkok ezernyi kapuja nyílt ki előttem, és gondolataimat éjszakánként papírra vetettem. Fiatalabb éveimben több Bánk-tanulmányom is megjelent az akkoriban rangosnak ítélt irodalmi, művészeti folyóiratokban. De mint mondottam: ma is van mondanivalóm.